

I  
23/11/  
1911

ten beredes tillfälle att till en befattning utöfna den skickligas-  
te, har vid frågans behandling i riksdagen (1907) framhållits av hr  
av Callerhela (riksdagens protokoll N:o 36, sid. 5 och 6) samt av  
hrv Trygger och Blomberg (prot. N:o 29, sid. 23 och 32) samt seder-  
mera av bl.a. t.f. statskommissarien Beskman i hans reservation  
till statskontorets yttrande öfver kommittébetänkandet liksom ock av  
professor Öhrvall Till Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-  
storiet i Uppsala (sid departementet, Dr. Fridtjuv Berg.

Löneregleringskommittén har i sitt betänkande utestängt  
kvinnor från en del af de befattningar, om vilka grundlagsänd-  
ringen talar. Oss synes det emellertid, som av de i betänkandet  
sid. 16 - 22 uppräknade befattningarna endast några få möjligen  
kunna med fog undantagas.

Vi våga emellertid påstå, att det icke innebär någon risk  
för staten, om kvinnor erhålla sökningarrätt till alla de i betän-  
kandet sid. 16 - 22 nämnda ämbetena. Utvalningsrätten ligger ju

hos Kungl. Maj:t, och innan en person erhåller kunglig fullmakt på  
Styrelsen för Akademiskt bildade kvinnors förening, vars  
en sökt tjänst, underkastas hans kvalifikationer den allra nödvän-  
diga granskning och kritik i såväl som till de kvinnorna  
uppgift är "att arbeta för att åt akademiskt bildade kvinnor må till-  
erkännas rätt till de förmåner, som de af dem avlagda kompetensproven  
att bekläda poster, för vilka man söker förtärlighet,  
enligt gällande lagar och författningar tillförsäkra män med samma  
kompetens", ber att med anledning av Kungl. Löneregleringskommitténs  
de, man på en otillräcklig erfarenhet stödda påståendet, att kvin-  
betänkande angående grunderna för kvinnors tillträde till vissa sta-  
ner i allmänhet icke löpa sig för verkanshet av sådan art, som  
tens ämbeten och vederbörande myndigheters öfver sagda betänkande in-  
fordras av innehavaren av Åtskilliga av de utestängda ämbetena, skul-  
fordrade utlåtanden värdsamt få anföra följande:

Ändringen av § 28 i Regeringsformen torde vara av betydelse  
är ju icke fråga om kvinnor i allmänhet. Här gäller blott att be-  
icke blott för kvinnorna, för vilka den öppnar nya arbetsområden,  
reda den individ, som fyller måttet, tillfälle att till frama för  
utan också för staten. Statens intresse kräver nämligen, att den har  
staten bekläda ett ämbete, till vilket icke finnes någon kompetent  
tillfälle begagna sig av de bästa till buds stående krafter, manliga  
täre sökande.  
eller kvinnliga, och då staten redan för flera decennier sedan givit  
Såsom i betänkningen av dessa sakförhållanden, bortfalls  
kvinnor rättighet att skaffa sig samma utbildning som män utan att  
också på gott som alla de skäl, varmed kommittén i sitt förslag so-  
ge dem samma befordringsmöjligheter, har staten försatt sig i den si-  
tiveringat kvinnornas utestängande från ett flertal av ovanstående be-  
tuationen, att eventuellt nödgas föredraga en underlägsen man fram-  
fattningar.  
för en duglig kvinna. Så har i brist på kompetent manlig kandidat  
tydligt är det också dessa punkter, som ligger till  
professuren i civilrätt vid Uppsala universitet, som kunde besatts  
grund för det förslag till lag om kvinnors tillträde till statens  
med fullt meriterad kvinnlig innehavare, under en längre tid stått  
ämbeten, som norska regeringen innevarande är förelagt uttömligt.  
ledig. Vikten av statsintressets tillgodoseende, därigenom att sta-  
Detta förslag innebär, att kvinnor må på samma villkor som män

ten beredes tillfälle att till en befattning utnämna den skickligaste, har vid frågans behandling i riksdagen (1907) framhållits av hr av Callerholm (riksdagens protokoll N:o 36, sid, 5 och 6) samt av hrr Trygger och Blomberg (prot. N:o 29, sid. 23 och 32) samt sedermera av bl.a. t.f. statskommissarien Beckman i hans reservation till statskontorets yttrande över kommittébetänkandet liksom ock av professor Öhrvall i hans uttalande inför större akademiska konsistoriet i Uppsala (sid. 13 och 14).

Löneregleringskommittén har i sitt betänkande utestängt kvinnor från en hel del av de befattningar, om vilka grundlagsändringen talar. Oss synes det emellertid, som av de i betänkandet sid. 16 - 22 uppräknade befattningarna endast några få möjligen kunna med fog undantagas.

Vi våga emellertid påstå, att det icke innebär någon risk för staten, om kvinnor erhålla ansökningsrätt till alla de i betänkandet sid. 16 - 22 nämnda ämbetena. Utnämningrätten ligger ju hos Kungl. Maj:t, och innan en person erhåller kunglig fullmakt på en sökt tjänst, underkastas hans kvalifikationer den allra noggrannaste granskning och kritik i avsikt att förhindra den inkompetente att bekläda poster, för vilka han saknar förutsättning.

Det av kommittén och åtskilliga myndigheter ofta åberopade, men på en otillräcklig erfarenhet stödda påståendet, att kvinnor i allmänhet icke lämpa sig för verksamhet av sådan art, som fordras av innehavaren av åtskilliga av de uteslutna ämbetena, skulle, även om det kunde bevisas vara sant, här ingenting betyda. Här är ju icke fråga om kvinnor i allmänhet. Här gäller blott att bereda den individ, som fyller måttet, tillfälle att till fromma för staten bekläda ett ämbete, till vilket icke finnes någon kompetentare sökande.

Sedda i belysningen av dessa sakförhållanden, bortfalla också så gott som alla de skäl, varmed kommittén i sitt förslag motiverat kvinnornas utestängande från ett flertal av ovannämnda befattningar.

Tydligen är det också dessa synpunkter, som ligga till grund för det förslag till lag om kvinnors tillträde till statens ämbeten, som norska regeringen innevarande år förelagt stortinget. Detta förslag innebär, att kvinnor må på samma villkor som män

kunna anställas i alla statens ämbeten med några få undantag. De undantagna ämbetena äro alla, utom militärläkarebefattningar, av annan art än de, om vilka den svenska grundlagsändringen talar.

Vi bedja emellertid att nu få övergå till en närmare granskning av förslaget detaljer och myndigheternas uttalanden. Kommittén har undantagit alla chefsplatser, motiverande detta därmed, att kvinnor först på underordnade platser böra visa sin duglighet såsom förmän för manliga och kvinnliga tjänsteinnehavare. (kommittébetänkandet sid. 29).

Chefsplatser.

För en tjänstemans utnämning till en chefsbeställning gäller emellertid i regel att han under sin föregående tjänstgöring på underordnade platser måst visa för en chef erforderliga egenskaper.

Exempel på dugliga kvinnliga chefer saknas icke. Flertalet av våra högre skolor för kvinnlig ungdom, även sådana som ha dimissionsrätt, ha skapats och med framgång letts av kvinnor, vilka utom de åligganden, som tillkomma en rektor vid ett statens läroverk, oftast haft betydande arbete och omtanke för tryggheten av företagens ekonomi och för anskaffandet av tidsenliga läroverksbyggnader. Kommittén har emellertid icke ansett kvinnor kompetenta ens för rektorat vid högre lärarinneseminarium. Att vara rektor vid ett uteslutande för kvinnliga lärjungar avsett seminarium torde icke erbjuda större svårigheter för en kvinna än att vara rektor för ett kvinnligt gymnasium. Vi anse icke heller något tillräckligt talande skäl finnas mot att en kvinna skulle kunna förordnas till rektor vid ett statens allmänna läroverk. I Norge äga kvinnor sedan 1902 rättighet att söka rektorat vid statens "offentlige lærerskoler".

Då för övrigt ingen erfarenhet kunnat visa, att kvinnor, som arbeta under fullkomligt likartade förhållanden som män med samt utbildning, under alla omständigheter äro mindre lämpliga såsom chefer, anse vi icke, att lagen bör utestänga dem från möjligheten att konkurrera med män om sådana platser, som icke på grund av sin natur äro olämpliga för kvinnor.

Professurer.

Kommittén har uppdelat professurerna i sådana som äro lämpliga för kvinnor och sådana som icke äro det. Till den första gruppen räknar kommittén sådana professurer, som omfatta undervisningsämnen och forskningsområden av rent teoretisk art, till de senare sådana, som äro av mera praktisk natur (betänkandet sid. 30). En

självt.

skarp gräns mellan dessa båda verksamhetsområden torde emellertid vara mycket svår att uppdraga, något som jämväl framhållits av de akademiska myndigheter, till vilka betänkan det remitterats och av vilka ett flertal ställt sig avvisande till förslaget att lämna kvinnor tillträde till en del professorer med uteslutande av andra.

En synnerligen rik erfarenhet talar för övrigt för kvinnors duglighet på praktiska områden.

Kommittén säger sig stöda sina farhågor angående kvinnors lämplighet att bekläda professorer, som äro förenade med skötsel av institution, på från sakkunnigt håll lämnade upplysningar. Vilka dessa sakkunniga äro, får man emellertid icke veta. Lärarekollegiet vid Karolinska Institutet tycks icke vara bland de åberopade sakkunniga, då kollegiet med mer än tredubbel majoritet föreslår

full likställighet mellan män och kvinnor beträffande lärarebefattningar vid institutet. Ett dylikt uttalande från landets största medicinska läroanstalt är av så mycket större betydelse som lärarna inom den medicinska fakulteten äro de, som på grund av studiernas natur noggrannast följa sina elever och sålunda bäst kunna bedöma deras såväl praktiska som teoretiska duglighet liksom också deras fysiska uthållighet. (Se vidare dr. Math. Lundbergs reservation, betänkan det sid. 126).

Vid Stockholms Högskola ha kvinnor varit anställda såsom amanuenser vid flera institutioner och enligt ett av dr Anna Ahlström refererat brev från professor de Geer (betänkan det sid. 114) skött sitt arbete på ett tillfredsställande sätt.

Vid fysiska institutionen i Uppsala är f.n. anställd en kvinnlig docent, som av vederbörande professor förklarats kompetent till laboratorbefattning.

Vi tillåta oss också hänvisa till professor Högboms uttalande (Uppsala universitets fakulteters yttrande sid. 49), vilket vi tillmäta en viss vikt, då vi ha oss bekant, att en kvinnlig amanuens under en längre tid varit anställd vid geologiska institutionen i Uppsala.

Såsom exempel på kvinnors förmåga att utöva chefskap för institutioner erinrar dr. Anna Ahlström i sin reservation om professor Johanna Mestorf, skaparen av det med universitetet i Kiel förenade etnografiska museet. Namnet Mme Curie torde tala för sig

själv.

Vi bedja att i detta sammanhang få påpeka olämpligheten och orättvisan i det på åtskilliga håll framställda yrkandet på intet och handläkareinstitutet, vid vilka de sistnämnda en del av eleverna äro kvinnor. Betsakna gäller om lärarebefattningar vid Tekniska Högskolan, Farmaceutiska institutet, Centrala sjukhuset och Handläkareinstitutet, vid vilka de sistnämnda en del av eleverna äro kvinnor.

fak:s i Uppsala utlåtande sid. 29, större akad. konsist. i Uppsala sid. 2, m.fl.), vilket skulle innebära, att på en kvinnlig professorskandidat ställdes betydligt högre fordringar än på en manlig. Man har till och med påyrkat, att en kvinnas utnämning till professor borde göras beroende icke blott av vetenskapliga meriter utan även av rent personliga kvalifikationer. En dylik bestämmelse skulle emellertid ge fritt spelrum åt det subjektiva godtycket, något, som icke är staten värdigt och som för övrigt står i strid med gällande universitetsstatuter. (Se vidare prof. Öhrvalls uttalande i större akad. konsist., sid. 13 och 14).

Övriga lä-  
raretjän-  
ster.

Kommitténs förslag att lämna kvinnor tillträde till adjunkturen, men utestänga dem från lektoratet vid statens allmänna läroverk, grundar sig på "uttalade farhågor" angående kvinnors förmåga att upprätthålla disciplin bland ynglingar på gymnasialstadiet. Dessa farhågor grunda sig emellertid varken på erfarenheten från prov-årsläroverken (se vidare hr. Säves uttalande i riksdagen 1907, protokoll N:o 29, sid. 14 och 15 samt hr. Ernst Beckmans, protokoll N:o 36, sid. 12) eller från åtminstone flertalet av de enskilda goss- och samskolegymnasierna i vårt land, vid vilka kvinnliga lärare använts i större utsträckning. Av här bilagda utlåtanden från rektorer vid sagda läroverk framgår, att deras erfarenhet mycket starkt talar till de kvinnliga lärarnas förmån. Av läroverksöverstyrelsens uttalande i frågan framgår också tydligt, att överstyrelsen icke delar dessa farhågor. (Se vidare dr. A. Ahlströms reservation, betänkandet sid. 118).

I Norge äro sedan 1902 adjunks- och överläsarebefattningar öppna för kvinnor och i Finland och Ryssland kunna kvinnor erhålla anställning som kolleger och lektorer vid statens gosslycéer.

Då det icke för en kvinna bör erbjuda större svårigheter att (åtminstone i en del ämnen) undervisa manliga elever vid de statens läroanstalter, som sortera under försvars- och jordbruksdepartementen, än vid statens allmänna läroverk, anse vi intet skäl föreliggande, varför alla lärarebefattningar vid ovannämnda läroanstalter

böra stängas för kvinnor. Detsamma gäller om lärarebefattningar vid Tekniska Högskolan, Pharmaceutiska institutet, Centralinstitutet och Tandläkareinstitutet, vid vilka tre sistnämnda en stor del av eleverna äro kvinnor.

Beträffande läkaretjänster har förste provinsialläkaren Läkare-tjänster. dr Bissmark i sin reservation till kommittébetänkandet (sid. 122) framhållit olämpligheten av kommitténs förslag att bereda kvinnor tillträde till provinsialläkarebefattningar, vilken uppfattning delas av medicinalstyrelsen och som grundar sig på farhågan för att en kvinnas fysiska krafter äro otillräckliga för en dylik befattning. Häremot har redan vid frågans behandling i riksdagen (1907) av dr Knut Kjellberg (prot. N:o 36, sid. 15) framhållits, att barnmorskorna på landsbygden få utstå minst lika stora strapasor som en läkare och visat sig gå i land därmed.

Mot kvinnors anställande som lasarettsläkare har dr Bissmark anfört att "operationsarbete natt och dag är för mycket för det svaga könet". Då emellertid detta påstående icke stöder sig på några fakta, är det närmast att betrakta som ett löst antagande.

Dr Bissmark yttrar i detta sammanhang "att det ser ut, som om våra kvinnliga läkare icke hade någon håg för operationsarbeten, då hittills veterligen ingen blivit kirurg". Detta sista yttrande kräver en rättelse. Sveriges första kvinnliga läkare, dr Karolina Widerström, har i 13 år haft privat klinik, där hon utfört gynekologiska operationer, och en yngre läkare, dr Gertrud Gussander, har speciellt utbildat sig till kirurg, har tjänstgjort såsom underläkare vid lasarett och därvid tidvis vikarierat för överläkaren. Hon skulle i närvarande stund varit innehavare av eget sjukhus, om icke detta, innan det blivit färdigbyggt, härjats av elden. En annan yngre läkare, dr Helga Fick, innehar f.n. den krävande befattningen som första underläkare vid Gäfle lasarett.

I Finland, där läkarnas utbildning och arbetsförhållanden äro fullkomligt lika med svenska läkares, har med. dr. Karolina Eskelin under flera år utövat framgångsrik kirurgisk praktik och har i Helsingfors inrättat eget sjukhus.

Beträffande läkarebefattningar hänvisa vi för övrigt

till dr Math. Lundbergs reservation (betänkandet, sid. 125 - 127).

### Pensions- Åldern.

Pensionsåldern för kvinnliga tjänsteinnehavare har av kommittén satts 5 å 10 år lägre än för manliga och lönen reducerats i motsvarande grad. Vi betviyla emellertid nödvändigheten av kvinnors tidigare pensionering. Vad särskilt kvinnlig adjunkts föreslagna pensionsålder, 55 år, beträffar, anse vi en så låg pensionsålder så mycket mindre motiverad som staten redan i liknande fall höjt kvinnors pensionsålder. Enligt en från 1 jan. 1911 gällande lag har nämligen pensionsåldern för vid statsunderstödda enskilda läroanstalter anställda lärarinnor, bestämts till 60 år. Möjlighet finnes t.o.m. för lärarinna att med överstyrelsens medgivande kvarstå i tjänsten till 63 år. Lagen ifråga medger visserligen att lärarinna må kunna med reducerad pension avgå vid 55 år, men då den tidigare avgången är fullkomligt frivillig, torde den från statsintressets synpunkt icke ha någon betydelse.

För vår del vilja vi betona önskvärdheten av, att pensionsåldern sättes lika för manlig och kvinnlig innehavare av statstjänst. Skulle emellertid ett stadgande i denna riktning icke anses möjligt att genomföra, vilja vi föreslå införandet av den bestämmelsen, att kvinnlig innehavare av statstjänst är skyldig avgå vid samma ålder som manlig, men att hon har rättighet att med reducerad pension avgå t.ex. 5 år tidigare.

Den för tillgodoseende av båda parternas - statens och individens - intressen bästa lösningen av pensionsfrågan är den, som tillämpas vid Stockholms folkskolor och som gäller för både män och kvinnor: stadgad pensionsålder 60 år, rättighet att med reducerad pension avgå tidigare, möjlighet att med vederbörande myndigheters tillstånd kvarstå visst antal år.

Skälet för den tidigare pensioneringen kan icke vara annat än ett på en otillräcklig erfarenhet stött antagande, att en kvinna blir tidigare utarbetad än en man. Vi tro, att farhågorna i detta avseende äro överdrivna, en uppfattning, i vilken vi kraftigt stärkts av professor Ohrvalls yttrande i större akademiska konsistens eller oriet (sid. 16 - 18). Karolinska Institutets uttalande vittnar också om samma uppfattning. Vi bedja för övrigt få hänvisa till t.f. statskommissarien Beckmans förut åberopade reservation.

Skulle även en eventuell statistisk utredning bekräfta det

påståendet, att självförsörjande kvinnor blivit utslitna tidigare än män, så bevisar detta dock ingenting beträffande kvinnliga stats-tjänare av den art det här är fråga om. Flertalet av de intellektuellt arbetande kvinnorna i vårt land ha hittills arbetat under ytterst ogynnsamma ekonomiska förhållanden. En lön, som med hänsyn till de krav, vilka ställas på t.ex. en lärarinna vid en högre flickskola, kan betraktas som icke mer än existensminimum, har tvingat många att genom extra arbete skaffa sig ökade inkomster. Hemkommen från skolan väntar henne dessutom ofta arbete i hemmet, sådant, från vilket en man i regel är befriad, och under detta dagliga slit har hon burit på medvetandet att vid iråkad sjukdom stå så gott som utan existensmedel. Om en och annan under sådana förhållanden blivit utarbetat i förtid, är ej att undra på. Det är ej det arbete, som utgör en människas livsintresse, som annat än i undantagsfall bryter henne. Det är de ogynnsamma och osäkra förhållanden, under vilka hon måste utföra arbetet, som bär skulden härtill.

I Finland och Holland har man icke dragit sig för att för män och kvinnor i statens tjänst stadga samma pensionsålder. I Holland är pensionsåldern 65 år, men möjlighet finns för vissa befattningsinnehavare att även efter uppnådda 65 år kvarstå i tjänsten. I Frankrike bli män och kvinnor pensionsmässiga efter samma antal tjänsteår.

Hittills har så gott som på alla för män och kvinnor Lönefrågan. gemensamma arbetsområden tillämpats den principen, att en man bör ha högre lön än en kvinna, även om de ha samma arbete och samma kompetens. Den högre lönen brukar motiveras först och främst därmed, att mannen i regel är eller ämnar bli familjeförsörjare och att det ligger i statens intresse, att underlätta möjligheten för männen att bilda familj. Det skäl, som löne regleringskommittén (sid. 44)

Vi vilja ingalunda förneka, att bildandet och underhållandet av familjen är ett av statens viktigaste intressen, men vi tro icke, att det förhållandet, att en man, vare sig han är gift eller ogift, får uppbära högre lön än en kvinna, uteslutande befordrar detta statsintresse, i många fall torde det t.o.m. motverka detsamma. En man, som under kortare eller längre tid ensam fått leva på en för flera personer avsedd inkomst, drar sig ofta för att ikläda sig de försakelser, som med nödvändighet fordras av



en familjeförsörjare. Den ringa äktenskapsfrekvensen inom särskilt den bildade klassen i vårt land torde giva ett stöd åt denna vår uppfattning. Om däremot den högre lönen tillfaller en man först, när han verkligen blir familjeförsörjare, är däremot intet att invända. Självklart är också, att änka med minderåriga barn bör ha samma lön som en gift man.

I det anförande Ni, Herr Statsråd, vid folkskolekonferensen sistlidna februari höll över ämnet: "Ett rättvist lönesystem", har Ni framlagt synpunkter, vilka vi anse böra vara grundläggande även vid uppgörandet av lönestat för kvinnliga innehavare av statstjänst, varför vi icke anse oss behöva närmare ingå på denna fråga.

Då emellertid införandet av ett dylikt lönesystem fullkomligt rubbar de nu gällande löneprinciperna, föreställa vi oss, att riksdagen möjligen icke kommer att vilja gå med på en dylik reform. I så fall anse vi emellertid ur rättvisans synpunkt endast en annan lösning möjlig, nämligen, att staten betalar arbetet lika, vare sig den som utför det är man eller kvinna, och att staten sedermera hjälper familjeförsörjaren genom skatteavdrag eller andra lämpliga åtgärder (se vidare t.f. statskommisarien Beckmans reservation). I Norge, Finland och Holland äro löner och pensioner för män och kvinnor i statens tjänst med mycket få undantag lika stora.

Beträffande de för män obligatoriska avgifterna till änke- och pupillkassan anse vi i likhet med t.f. statskommisarien Beckman, att de icke böra avdragas från kvinnornas löner. Däremot bör jämväl kvinnlig innehavare av statstjänst åläggas att till sagda kassa inbetala samma avgifter som manlig. I händelse hon ingår äktenskap, som änka kvarstår i tjänsten och vid sin död efterlämnar oförsörjda barn, skulle dessa i så fall komma i åtnjutande av understöd från kassan. Det skäl, som lönerogleringskommittén (sid. 44) framhåller såsom hinder för kvinnors inträde i dylik kassa, nämligen, att enligt reglementet "endast män kunna bliva delägare i pensionsinrättningen", anse vi icke böra utgöra något oöverstigligt hinder för att ogift kvinna lika väl som ogift man förpliktigas erlägga stadgade pensionsavgifter.

Inför man vidare den bestämmelsen, att manlig innehavare av statstjänst, som gjort värnplikt, erhåller sitt första ålders-tillägg ett år tidigare än kvinnlig (och manlig, som befriats från

värnplikt) torde rättvisan bli synnerligen väl tillgodosedd.

Ett stadgande, att ingående av äktenskap a priori skall följas av ämbetets förlust, anse vi ingalunda gagneligt varken <sup>dr</sup> ~~fr~~ staten eller individen. Detta gäller i högre grad ju mer kvalificerade befattningar det är fråga om. För staten måste det betraktas som en förlust, om en person, på vilken staten kostat en dyrbar utbildning, plötsligt tvingas att lämna en plats, som hon under många år kunde ~~xxx~~ skött till fromma för staten. Individen försättes genom ett dylikt stadgande i valet mellan äktenskapet och sitt ämbete. Vilketdera hon än bestämmer sig för att avstå ifrån, blir försakelsen stor, ett förhållande, som otvivelaktigt kommer att återverka på hennes duglighet inom det arbetsområde hon väljer.

För närmare belysning av denna fråga bedja vi få hänvisa till medföljande artikel av dr Ada Nilsson.

Vi ha tillåtit oss ytterligare bifoga några tidningsartiklar, som behandla lönerogleringskommitténs förslag och myndigheternas utlåtanden.

Vördsamt

*Karolina Widerström*

Med. Licentiat.

Ordförande.

*Anna Ahlström*

Fil. Dr., Föreståndarinna för Nya  
Elementarskolan för flickor.

Vice Ordförande.

*Åke Philipson*

Fil. Kand., Lärarinna vid  
Åhlinska skolan.

Sekreterare.

*Eva von Bahr*

Docent vid Uppsala universitet.

*Lydia Wahlström*

Fil. Dr., Studierektor vid  
Åhlinska skolan.

17 F 8 8  
Stockholm den 23 november 1911.